

GUIDELINE TIL DYREHOLDERE FORVALTNING AF NATURAREALER MED KVÆG

SEGES
INNOVATION

GUIDELINE TIL DYREHOLDERE
– FORVALTNING AF NATURAREALER MED KVÆG
er udgivet af

SEGES Innovation P/S
Agro Food Park 15
DK 8200 Aarhus N

Forfattere / kontakt
Rikke Rørby Graversen, SEGES Innovation
M +45 2362 8238

Peter Raundal, dyrlæge SEGES Innovation
M +45 4126 9171

November 2023

Design og layout: Connie Vyrtez Pedersen, SEGES Innovation

Fotos: Hvor ikke andet er nævnt: SEGES Innovation

Denne publikation må kopieres efter aftale med SEGES Innovation

STØTTET AF

Promilleafgiftsfonden for landbrug

SIDE INDHOLD

- 3 Kvægets natureffekt året rundt
- 10 God dyrevelfærd ved helårsgræsning
- 14 Forvaltning af dyretryk
- 18 God økonomi i naturforvaltning med kvæg
- 19 Kilder

KVÆGETS NATUREFFEKT ÅRET RUNDT

Det er velkendt, at græssende kvæg skaber gode vilkår for natur og biodiversitet. Knap så kendt er det, at mange naturarealer gennem tiden er blevet overgræsset i sommerperioden og undergræsset om vinteren. Dette har medvirket til, at mange danske naturarealer er i en dårlig tilstand.

Vores vilde arter af planter, insekter mv. er udviklet og tilpasset til et liv i vilde naturlige økosystemer. I disse økosystemer har store græssende pattedyr spillet en vigtig rolle. Her har dyrene gået ude hele året og fundet deres føde i naturen, og det har skabt en dynamik, som de øvrige arter af planter, insekter, dyr og fugle mv. har tilpasset sig.

Forskere har fundet frem til, at der i de danske landskaber er føde til en naturlig tæthed af store planteædende dyr svarende til 70-250 kg dyr/ha. For at tilgodese biodiversiteten anbefales det derfor, at man ved forvaltning af naturarealer har et antal dyr, der ligger inden for dette interval. Den lave ende af intervallet kan bruges i næringsfattige landskaber med f.eks. klithede, mens man i naturligt mere produktive landskaber, med eksempelvis næringsrige enge, kan bruge den høje ende af intervallet.

Den mest optimale forvaltningsstrategi er, at dyrene går ude året rundt, og at antallet af dyr fastlægges efter arealernes bæreevne inden for intervallet 70-250 kg/ha. Derved undgår man, arealerne overgræsses om sommeren, hvilket giver plads til blomster, insektliv og fugle, og samtidig opnår man, at der først "spises op" på arealerne i den sene vinter/tidlige forår. Det er ikke alle arealer, der er egnet til helårsgræsning. Typisk er det små arealer eller meget våde ensartede arealer, hvor dyrene ikke kan finde ly, læ og tørt leje, som ikke egner sig til helårsgræsning. På store naturarealer med større arealer med tør bund og områder med tæt vegetation vil helårsgræsning ofte være en mulighed, hvis de rigtige racer benyttes. På de forskellige årstider kan man som dyreholder selv følge med i, om den græsning kvæget laver er effektiv, ved at kigge efter hvordan kvæget påvirker arealerne.

En naturlig græsning fremmer de blomstrende urter, som er fødegrundlag for resten af fødekæden af insekter, fugle mv.

FORÅR

Det tidlige forår er det tidspunkt på året, hvor der er spist i bund, når dyrene går ude på naturarealerne året rundt. Det betyder, at der ved jordoverfladen er masser af lys, der sikrer at nye frø kan spire, og de flerårige urter, der har overvintret under jorden, kan vokse frem. Når der er godt med lys til jordbunden om foråret, får de blomstrende urter en konkurrencefordel i forhold til græssarterne. Dette nyder urterne godt af gennem hele vækstsæsonen. Græsserne ikke lide at blive nedbidt, inden de er i god vækst.

I det tidlige forår skal der helst være spist godt op samtidig med at man har stor fokus på dyrenes trivsel.

Det er kendt som "dødbidning" af græsset. Men netop dette har stor betydning for, at de blomstrende urter får den konkurrencefordel, der skal til, for at man opnår en høj blomstring senere på sommeren. Har kvæget været på stald om vinteren, er det derfor vigtigt, at de kommer ud på naturarealerne så tidligt som muligt, og at man ikke venter på, at der kommer vækst i græsset. Er man bange for, at der ikke er mad nok til dyrene, er det bedre at sætte færre dyr ud, end man ellers ville have gjort.

Masser af vissent græs fra sidste sommer er tegn på, at der går for få dyr på arealet.

Masser af lys til de små blomstrende rosetplanter ved jordoverfladen.

Et godt naturareal er i det tidligere forår domineret af urter med blade placeret ved jordoverfladen – de såkaldte rosetplanter. Bladene ligger helt tæt på jordoverfladen, hvor de græssende dyr ikke kan komme til dem. Jordoverfladen er synlig på steder, hvor dyrene har trådt vegetationen op i løbet af vinteren. Det betyder, at forårssolen kan varme jorden op, så de nyspirede planter begynder at vokse. Den varme jord er også vigtig for mange insekter og krybdyr, der har brug for varmen i det tidlige forår. Det gælder f.eks. larverne af sommerfuglen okkergul pletvinge, som lever i et larvespind på planten lancetvejbred tæt ved jordoverfladen.

Laven til okkergul pletvinge lever på lancetvejbred, der vokser i lav og åben vegetation, som varmes godt op af solen.

Strukturer som store tue
dannet af myrer eller planter
er meget tydelige i foråret,
når vegetationen er lav. De
græssende dyr er nænsomme
ved tueerne sammenlignet
med eksempelvis en slånings-
maskine. Tueerne er vigtige
for biodiversiteten, da de på
meget lidt plads bidrager med
meget variation. Der er f.eks.
store forskelle i temperatur og
fugtighed øverst og nederst på
en tue, og det betyder, der kan
være levesteder til mange arter
på lidt plads.

Tue dannet af en art af star, som er en planteslægt, der ligner græs. Tueerne kan være levested for mange andre arter - her en hvid anemone.

SOMMER

Det er i sommerperioden, at man for alvor kan se, om den græsning, dyrene udfører på arealerne, er effektiv for biodiversiteten. Et lavt græsningstryk hen over sommeren sikrer, at de mange blomstrende urter, der havde mulighed for at spire og vokse frem i foråret, får mulighed for at blomstre. I traditionel naturpleje med sommergræsning har der været tradition for at tilpasse græsningstrykket til den fodermængde, der er til rådighed om sommeren. Det resulterer i, at arealerne overgræsses, og størstedelen af de blomstrende urter bliver spist, inden de når at blomstre og sætte frø. Det er katastrofalt for alle de insekter som sommerfugle, bier m.fl. der er helt afhængig af de blomstrende urter.

Ved en optimal forvaltning skal naturarealerne om sommeren stå med partier af halvlang vegetation, som blomstrer rigt, og det er vigtigt, at der ikke er for store områder, hvor der er spist i helt bundt. Det ser helt rigtigt ud, hvis man står med den fornemmelse, at der er mere mad, end dyrene kan følge med til at spise. Så er der i stedet masser af mad til insekterne, og man sikrer også, at der er føde til kvæget senere på året.

Med lavt græsningstryk om sommeren er der masser af blomster med nektar og pollen til insekterne.

Mange af de blomstrende urter er ganske små. Her almindelig mælkeurt som kun bliver få cm høj.

EFERÅR/VINTER

Hen over efteråret er der færre og færre blomster på planterne, som i stedet står med modne frø. Frøene falder af planterne og er, sammen med de flerårige planter, klar til at danne grundlag for næste års blomsterflor. Mange af frøene ender som føde for fugle og pattedyr, hvilket er med til at sprede frøene i landskabet. Insekterne har god glæde af de sidste blomstrende urter helt hen i oktober måned. Væksten i vegetationen aftager med faldende temperaturer, og efterhånden vil kvæget begynde gøre deres indhug i den plantemasse, der er ophobet hen over sommeren. Når dyrene går ude hele året, skal der være mad på arealerne, indtil væksten for alvor begynder igen næste forår. Derfor gør det ikke noget, hvis der er opbygget en del plantemateriale. På arealer, der ikke er egnet til helårsgræsning, kan det være en god ide at sætte ekstra dyr på arealet i efterårsperioden, så der kan blive spist godt i bund, inden dyrene tages på stald. På den måde kan man sikre, at der er lys til forårets planter, selvom der ikke er helårsgræsning på arealet. Det er dog en stor fordel at lade dyrene gå ude, så længe det er muligt og gerne hele året. For jo længere dyrene går ude, jo større positiv effekt har de på biodiversiteten.

Det er i løbet af vinteren, at vegetationen bliver spist i bund, og kvæget skifter til et meget bredere udvalg af fødeemner. Nogle fødeemner visner hurtigt væk, mens andre arter som f.eks. pillestar, bølget bunke og mosebunke forbliver grønne langt hen på vinteren. Så længe planterne er grønne, indeholder de næring og vil kunne dække de nøjsomme racers behov. Kvæget spiser også i højere grad vedplanter, når den næringsrige føde bliver mindre. Bid og barkskrælninger på vedplanter samt knækkede grene giver gode muligheder for, at insekter og svampe kan trænge gennem træernes forsvar og bosætte sig i stammer og grene. Samtidig betyder det, at tilgroning med vedplanter begrænses. Vedplanter er en naturlig del af alle økosystemer, men når der afgræsses på arealerne om vinteren, vil vedplanterne blive holdt i skak, og der vil være masse af plads og rum til sommerens blomstrende urter. Mange insekter er ikke kun afhængige af mange blomster, men også gode læforhold, som netop er til stede, når der er partier med krat og vedplanter på arealerne.

Kvæget spiser anderledes om vinteren end om sommeren. F.eks. er brombær et vigtigt fødeemne om vinteren, da de har grønne blade året rundt.

Græssende kvæg en kold dag i januar.

Det er også værdifuldt, at dyrene har mulighed for at afsætte deres lort på arealerne året rundt. Dyrenes lort er levested for en hel fødekæde af forskellige organismer, fra de dyr der lægger deres æg i lorten, til andre dyr og fugle der lever af insekter tilknyttet lort. Hen over året er der forskellige arter af insekter, der afløser hinanden, og nogle arter er helt afhængig af, at der går dyr på arealet hele vinterperioden. Brug af ormemedler kan gøre dyrenes lort uegnet for insekterne. Derfor er det vigtigt at undgå eller begrænse brugen af ormemedler til dyr på naturarealer.

Om vinteren kan være fristende at tilskuds fodre kvæget for at være sikker på, at de har rigeligt med foder tilgængeligt. Men tilskuds fodring giver en række utilsigtede effekter:

- Når jorden er våd, risikerer man, at området omkring fodringen bliver meget optrådt og mudret, hvilket kan gøre det svært at sikre dyrenes velfærd.

- Ofte kommer man til at have for mange dyr på arealerne, hvis der er rigeligt med foder tilgængeligt om vinteren, hvilket øger risikoen for at overgræsse arealerne om sommeren.
- Dyrene har ikke den ønskede effekt på naturen, hvis de har rigeligt med foder til rådighed. Så udvikler de ikke en bredere fødesøgning om vinteren.
- Man risikerer også at tilføre ekstra næring til arealet, som gør det vanskeligt for mange af de små nøjsomme plantearter at trives.

Det er derfor bedre at tilpasse antallet af dyr til den mængde af føde, der naturligt er på arealet. Tilskuds fodring vil dog ofte være en del af nødberedskabet, hvis føden slipper op, eller der er lange perioder med sne, hvor føden er utilgængelig. Vær dog opmærksom på at det er ulovligt at tilskuds fodre på beskyttede naturarealer, ligesom det også er imod støttereglerne, hvis der søges tilskud til pleje af græs- og naturarealer. I mange tilfælde vil det dog være muligt at fodre på tilstødende arealer eller søge en dispensation.

GOD DYREVELFÆRD VED HELÅRSGRÆSNING

Ifølge dyrevelfærdsloven skal alle dyr behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varigt men og væsentlig ulempe. Enhver, der holder dyr, skal sørge for, at dyrene behandles omsorgsfuldt, herunder at de huses, fodres, vandes og passes under hensyntagen til deres fysiologiske, adfærdsmæssige og sundhedsmæssige behov.

Når der i loven står, at dyrene skal huses og fodres, kan det umiddelbart godt lyde som om, at det er vanskeligt at holde helårsgræssende kvæg på naturarealer, men det kan godt lade sig gøre

at overholde loven og opnå god dyrevelfærd, hvis man følger en række retningslinjer.

ROBUSTE DYR

Kvæg skal være af robuste racer, der er egnet til at gå ude i vinterperioder og i perioder med vinterlignende vejr. Racer som Angus, Galloway, Skotsk Højlandskvæg, Dextor og Hereford er som udgangspunkt robuste racer, der kan gå ude om vinteren i Danmark, mens racer af malkekvæg og mere intensive kødkvægsracer ikke er lige så egnede til at gå ude om vinteren. Malkekvæg og afkom af malkekvæg skal holdes på stald i ekstremt vejr.

Skotsk Højlandskvæg er en af de racer som er gode til at klare sig ude året rundt.

FOTO: COLOURBOX

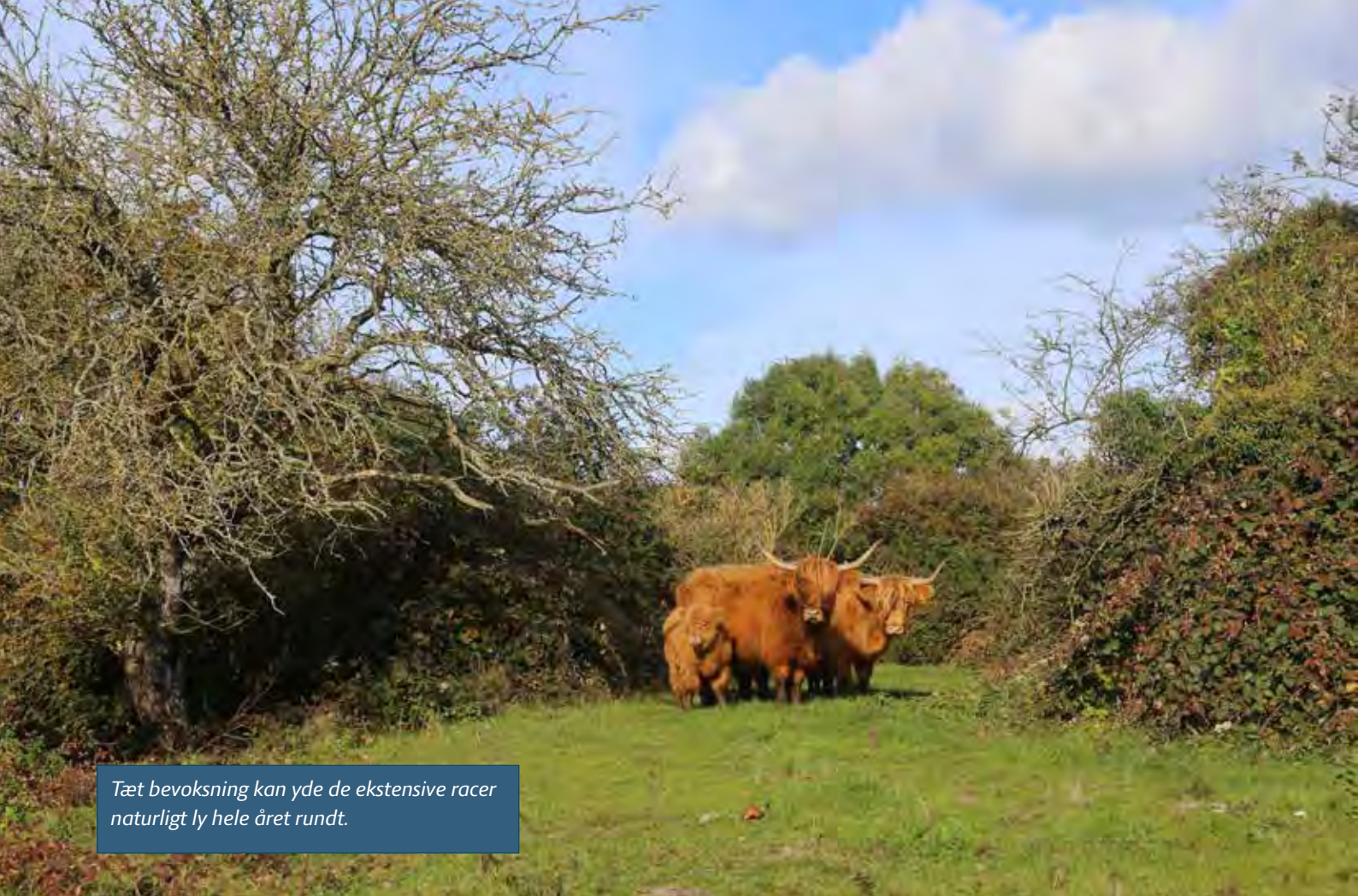
Dyrene skal være i god sundhedstilstand hele året.

TILVÆNNET TIL AT GÅ UDE

Kvæg skal være tilvænnet til at gå ude. Det betyder, at dyr, der normalt står på stald og bliver fodret, ikke uden videre kan flyttes til naturarealer, hvor de selv skal finde deres føde. Skal man starte med græsning på et nyt naturareal, er det nemmeste at benytte dyr, der kommer fra andre naturprojekter og som har gået ude hele deres liv. Det optimale er at sikre kontinuitet i kvægflommen med reproducerende dyr, da de mest effektive dyr vil være dem, der født på arealet. De kender arealet, og ved hvor man kan færdes, og hvad der kan spises, og denne viden giver de videre til deres kalve.

GOD SUNDHEDSTILSTAND OG HULD

Kvæg skal have en god sundhedstilstand, være rene, have et godt hårlag og være i godt huld, og det gode huld skal opretholdes hele vinteren. I vinterperioden, hvor der er mindst føde på arealet, anbefales det at lave en ugentlig vurdering af dyrenes huld. Hvis dyrene bliver tynde, vil de have brug for ekstra energi for at kunne holde varmen. Ofte vil kvæggets adfærd afsløre deres sundhedstilstand. For eksempel er det tegn på dårlig trivsel, hvis kvæget står i en længere periode med sænket hoved.

Tæt bevoksning kan yde de ekstensive racer naturligt ly hele året rundt.

ADGANG TIL FRISK VAND

Kvæg skal have adgang til frisk drikkevand, hvilket naturligvis også gælder i perioder med frost. På nogle naturarealer findes der naturligt frisk vand, som ikke fryser, for eksempel hvis dyrene kan drikke fra vandløb. På andre arealer er det nødvendigt at etablere en frostsikker vandforsyning eller bringe vand ud til dyrene dagligt. Det er vigtigt at være opmærksom på, at der nemt kan blive meget optrådt omkring vandforsyningen.

PLADS, FØDE OG NØDPLAN

Kvæg skal have adgang til græsdækkede arealer, der i størrelse er afpasset til antallet af dyr. Det kan være svært at vurdere præcist, hvor mange dyr der er føde til på et areal gennem vinteren. Det er derfor helt nødvendigt at have en nødplan for, hvad man gør, hvis føden slipper op eller bliver begravet under en dyne af sne eller is. En nødplan kan bestå i at flytte dyr til et andet areal, tage dem på stald, fodre dem på arealet eller på et tilstødende areal. Det er ikke alle arealer, hvorpå det er tilladt at fodre, og derfor vil en nødplan være forskellig fra sted til sted. Ofte vil det dog være muligt at få en dispensation til at fodre i en kortere periode.

LY OG LÆ

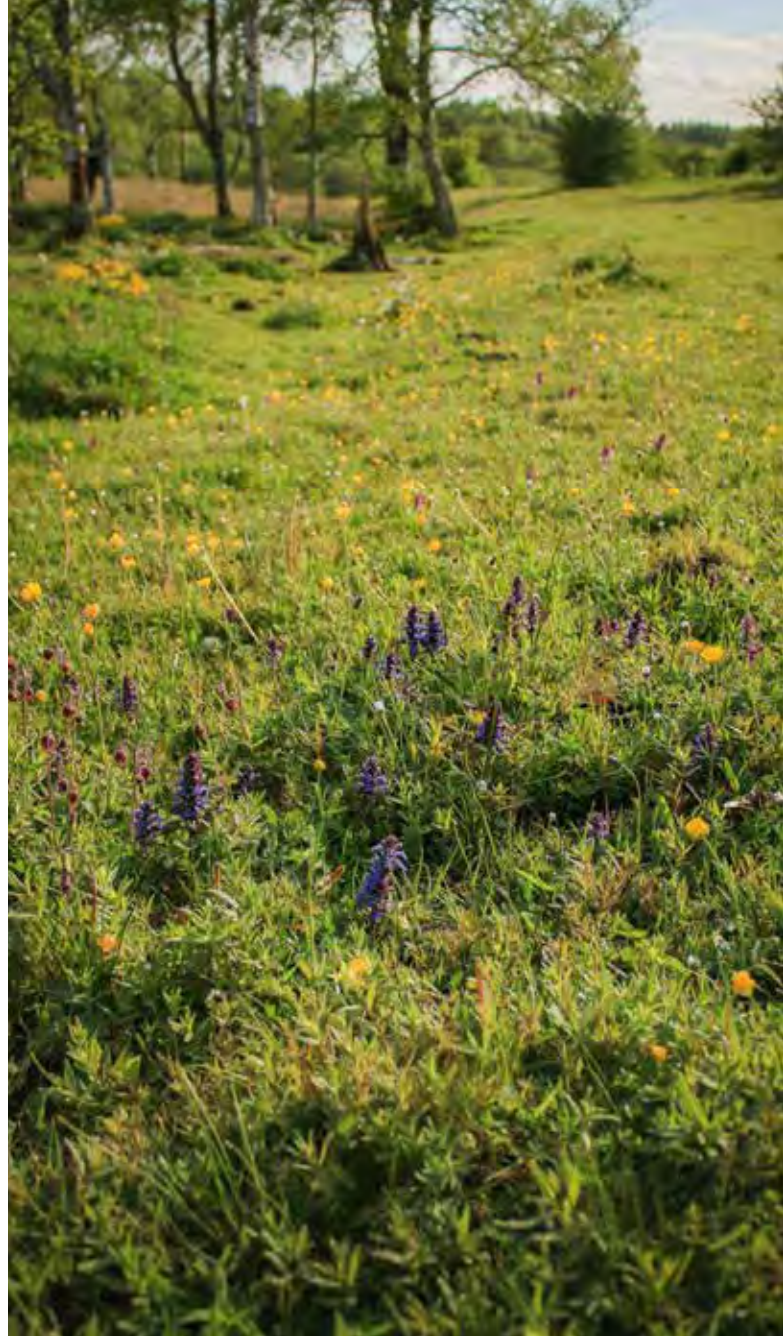
Kvæget skal have adgang til læ, ly og tørt leje. Det kan være i form af et læskur, hvis ikke området naturligt byder på ly f.eks. i form af tæt bevoksning. Naturligt ly skal kunne yde dyrene en beskyttelse, der i vidt omfang svarer til den beskyttelse, et læskur eller en bygning vil kunne give. Er det nødvendigt at opføre et læskur, skal det placeres sådan, at alle dyr samtidig kan søge tørt leje – også i tilfælde af slagregn og snestorm. Underlaget i læskuret skal være jævnt og tørt og velegnet som leje. Om sommeren kan adgang til skygge være nødvendig i varme perioder og er et krav for malkekvæg og afkom af malkekvæg.

TILSYN

Kvæg skal tilses jævnlige. Kalve under 6 måneder samt malkekvæg skal tilses dagligt. Der findes ikke en klar definition på, hvor ofte tilsyn er nødvendig for at overholde kravet til jævnlige tilsyn. Tilsyn skal sikre, at dyrene ikke udsættes for påvirkninger eller belastninger, der går ud over deres velfærd. Tilsynsfrekvensen vil derfor være afhængig af vejrlig, arealernes beskaffenhed, mulighed for at finde tilstrækkelig føde og vand, dyrenes aktuelle ernæringstilstand og mulighed for tidsbegrænset rangorden-uro. En bestemt tilsynsfrekvens kan således under nogen omstændigheder være fuldt forsvarligt, mens samme tilsynsfrekvens under andre omstændigheder vil være helt utilstrækkelig.

FORHÅNDSGODKENDELSE IKKE MULIGT

Det er ikke muligt at få forhåndsgodkendt et konkret areal til helårsgræsning. Det vil altid være dyrenes aktuelle tilstand, der er afgørende for, om dyrevelfærdslovens regler er overholdt. Det kræver derfor, at man har godt kendskab til dyrene og deres sundhedstilstand, og hele tiden har en plan for hvad man gør, hvis forholdene ændrer sig.

Græsning i overgangen mellem skov og eng er vigtig for biodiversiteten.

FORVALTNING AF DYRETRYK

Ved helårsgræsning med reproducerende dyr, vil bestanden vokse. I naturen vil det hovedsageligt være fødeudbuddet, der regulerer, hvor mange dyr der er plads til på et areal. For at sikre en god dyrevelfærd er det nødvendigt for dyreholderen at finde en måde at regulere antallet af dyr på, så det ligger på det rette niveau i forhold til arealets bæreevne og dyrenes velfærd. Uanset hvordan man vælger at forvalte antallet af dyr, kræver helårsgræsning, at dyreholderen har et godt kendskab til dyrenes fysiologi og adfærd, for at være i stand til at vurdere om dyrene har det godt.

REAKTIV FORVALTNING

Den mest naturnære regulering er at lade arealet bestemme, hvor mange dyr der er mad til, ved at lade dyrene gå på arealet, så længe at de har det godt og kan overholde alle krav i forhold til dyrevelfærd. Det kræver, at man opstiller nogle kriterier for, hvornår dyrene ikke længere overholder kravene til god dyrevelfærd, som er baseret på dyrenes huld og adfærd. Falder dyrene for disse kriterier, skal de fjernes fra arealet. Da dyrene tages ud på det tidspunkt, de er tyndest, vil denne forvaltningsmetode betyde, at dyrene ikke kan bruges til kødproduktion. Har man mulighed for det, kan dyrene flyttes til et andet naturareal. Ved reaktiv forvaltning opnår man et kendskab til arealernes reelle bæreevne, og man vil have en fluktuerende bestand, hvor der nogle år er flere dyr på arealet end andre år. Det betyder, at der over tid er en dynamik på arealet.

Udfordringen ved reaktiv forvaltning er at få lagt det rigtige niveau for, hvornår dyrene ikke længere overholder kravene til god dyrevelfærd og få udtaget dyrene inden dette niveau.

Orkideer trives godt med de forstyrrelser, som helårsgræsning bidrager med.

Krydsning mellem Galloway og Dexter.

PROAKTIV FORVALTNING

Ved proaktiv forvaltning laver man i stedet en vurdering af arealet, og giver et sandsynligt gæt på hvad arealets bæreevne er. I perioder hvor dyrene er i god foderstand efter sommerens overflod, kan man så udtage de dyr, der ligger over arealets bæreevne. Disse dyr kan enten flyttes til et andet areal, eller slagtes og bruges til kødproduktion.

Der er stor forskel på danske vintre, og man vil aldrig på forhånd kunne afgøre 100 % hvor mange dyr, der er foder til over en vinter. Derfor er det helt nødvendigt at have en nødplan, hvis føden slipper op. En nødplan kan gå ud på, at man tager dyrene på stald, at man i en periode flytte dem til et andet areal, eller at man tilskudsforer dyrene i en periode eller kombinationer heraf.

Udfordringen ved proaktiv forvaltning er at vurdere arealets bæreevne. Hvis man sætter væsentligt færre dyr på et areal end der reelt er føde til i helårsgræsning, kan det medføre en risiko for undergræsning, hvorved man ikke opnår en optimal effekt for biodiversiteten. Der mangler fortsat viden og erfaring med at bestemme et areals bæreevne. På de fleste arealer kan det være en tommelfingerregel at starte i den lave ende med ca. 100 kg. dyr/ha. Man kan derefter justere til man finder det rette niveau i forhold til biodiversiteten, under hensyntagen til at der er føde nok til at opretholde en god dyrevelfærd.

Dyrenes tråd skaber variation på arealerne. Det giver bl.a. nye spirebede.

GOD ØKONOMI I NATURFORVALTNING MED KVÆG

Mange dyreholdere benytter sig af de græsningsstøtteordninger, som uddeles med det formål at forvalte og fremme biodiversiteten på offentlige og private naturarealer. I støtteordningerne er der ikke stærke incitamenter til at udføre en græsningspraksis, som gavner biodiversiteten, for eksempel belønnes dyreholderne hverken for lavt græsningstryk om sommeren, helårsgræssende dyr eller positive biodiversitetsindikatorer, såsom tilstedeværelsen af blomster, insekter og fugle.

Driftsøkonomiske analyser viser, at de dyreholdere, der praktiserer helårsgræsning, har gode muligheder for at tjene penge på at udføre græsningen. Det kræver, at visse forhold kan opfyldes af det areal, man forvalter. Jo større arealer man forvalter, desto flere støttekroner kan selvsagt hentes hjem. Samtidig er sandsynligheden for, at arealet er varieret nok til at byde på både ly og læ samt adgang til frisk vand, også større, og man sparer udgifter hertil. Ved at sikre et lavt græsningstryk henter man flere kroner hjem per dyr, og hvis forholdene er til det, så kan helårsgræsning uden tilskudsfodring spare dyreholderen for udgifter til flytning af dyr samt foder. Der er dermed gode muligheder for udelukkende at bruge dyrene som naturforvaltere og samtidig optimere økonomien ved brug af græsningsstøtteordninger.

Mere information om effektiv naturforvaltning med helårsgræsning

Video om Effekten af god græsning – Det tidlige forår
<https://www.seges.tv/video/75227078/effekten-af-god-graesning-det>

Video om Effekten af god græsning – Sommer
<https://www.seges.tv/video/76497718/effekten-af-god-graesning-sommer>

KILDER

- Fløjgaard, C., Buttenschøn, R.M., Byriel, F.B., Clausen, K.K., Gottlieb, L., Kanstrup, N., Strandberg, B. & Ejrnæs, R. 2021. Biodiversitetseffekter af rewilding. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 124 s. - Videnskabelig rapport nr. 425
<http://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>
- Fløjgaard, C., Pedersen, P.B.M., Sandom, C.J., Svenning, J.-C. & Ejrnæs, R. (2022) Exploring a natural baseline for large-herbivore biomass in ecological restoration. *Journal of Applied Ecology*, 59, 18–24
<https://besjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1365-2664.14047>
- Olsen, J. V., Holbeck, H. B., Krog, J., Eskildsen, A. E., Madsen, M. V., & Schou, J. S. (2022) Naturforvaltning – praksis, biodiversitet og driftsøkonomi. Erfaringer fra fem naturforvalteres potentialer og økonomiske resultater. Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. IFRO Rapport Nr. 305
https://static-curis.ku.dk/portal/files/328912877/IFRO_Rapport_305.pdf
- Thomassen, E.E., Sigsgaard, E.E., Jensen, M.R., Olsen, K., Hansen, M.D.D., Svenning, J.-C. et al. (2023) Contrasting seasonal patterns in diet and dung-associated invertebrates of feral cattle and horses in a rewilding area. *Molecular Ecology*. Available from:
<https://doi.org/10.1111/mec.16847>
- Faktaark om: Hold af udgående dyr i vinterperioden, SEGES, (landbrugsinfo.dk)
https://www.landbrugsinfo.dk/-/media/landbrugsinfo/public/a/b/b/faktaark_4054_udegaaende_dyr_vinter_4s.pdf
- Faktaark om helårsgræsning som driftsgren, Miljøstyrelsen
<https://mst.dk/media/145892/faktaark-om-helaarsgraesning-som-driftsgren.pdf>
- Fødevarestyrelsens hjemmeside om udegående dyr
<https://www.foedevarestyrelsen.dk/Leksikon/Sider/Udegaaende-dyr.aspx>
- Generelle udtagelser fra Det Veterinære Sundhedsråd
<https://detvetsund.dk/generelle-udtalelser/>
- Udegående kreaturer i vintervej, Fødevarestyrelsen
<https://www.foedevarestyrelsen.dk/SiteCollectionDocuments/Dyrevelfaerd%20og%20veterinaermedicin/Folder%20om%20udega%CC%8A-ende%20dyr%20230919.pdf>

SEGES INNOVATION P/S
Agro Food Park 15
DK 8200 Aarhus N

+45 8740 5000
info@seges.dk
seges.dk

SEGES
INNOVATION